

Емилия Радева на 80 години

Как Емето от Радомир се превърна в една от най-големите български актриси

Последната книга на Емилия Радева, изд. „Персей“

Помним я като Султана в „Иконостасът“ (по романа „Железният светилник“ на Д. Талев), Юрталанката в „Снаха“ (по Георги Караславов), Зюлкяр от „Ребро Адамово“, Марьола в „Татул“ (по Георги Караславов), Екатерина Каравелова в „Дело 205/1913 П. К. Яворов“, Невена Алданова в „Дом за нашите деца“... Тя създаде най-запомнящите се екранни и сценични образи на майка в българското изкуство. Наричат я „ледената кралица на българския театър“.

В книгата „Коя съм...?“ (издание на „Персей“) голямата българска актриса разказва за личните и професионалните си успехи и разочарования, за голямата си любов, за различните си лица на сцената и в живота – влюбена, майка, героиня, звезда... Това е откровен, понякога забавен, друг път пропит от болка и философска дълбочина разказ, който ще развълнува всеки читател.

Предлагаме откровения разказ на Емилия Радева за трудното ѝ детство, желанието ѝ да стане актриса и голямата любов в живота ѝ.

(Пламен Тотев)

Винаги съм живяла с чувството на аутсайдер. Продължавам да живея със самочувствие на човек второ качество. Питам се откъде идва това, на какво се дължи? Петгодишна останах без майка. Това вече ме правеше различна от другите деца – те имаха по двама родители, а аз един – татко. „Мама“, тази сладка дума, я замениха „татко“ и „кака“. Страдах от определението „дете без майка, жив сирак“. Като пето дете, износвах дрехите на двете ми по-големи сестри. Купувах ми обувки, когато предишните омаляваха така, че петите ми изскачаха. Това се случваше за Великден или при започване на новата учебна година. Имах по някоя басмена рокличка за лятото, иначе – униформената престилка. В отделенията светлосиня, а до завършване на гимназията – черна. Сиромашията неизменно ни съпътстваше дълги години. На мамината ръчна машина веднъж си уших пола от вълнения месал, с който е покривала тестото за хляб, за да втаса, а втори път – рокля от един кенарен чаршаф.

По време на войната положението ни стана още по-сиромашко. Купонната система ни подложи на принудителна диета. Хляб, олио, захар – се полагаха на човек в определен грамаж. Ширеше се „черната борса“, на по-високи цени. Ако имаш пари, можеше да се снабдиш с много неща, не само с продукти. Татко разполагаше със заплата, която едва стигаше за полагаемата ни се храна.

В гимназията имах право на социална помощ по бедност. От класната си ръководителка получих чифт гумени ботуши, от Чехословакия. Щях да потъна вдън земя от срам пред погледите на няколко съученички съскъпи кожени ботуши. Пак по линия на социалната помощ, срещу 2–3 кг вълнени парцали, се облякох с палто от дреб, керемидено кафяво на цвят. Е, поне беше в тон с ботушите. Една от богатите ми съученички се хвалеше в клас, че баща ѝ притежава два хотела край Орлов мост. В едно от големите междучасия ме заведе у тях (живееха срещу училището), за да си вземе закуската. Майка ѝ приготви

набързо нещо и за мен. Решихме да ядем в класната стая, докато всички са на двора. Тя се скри в един ъгъл, отви бялата кърпа и от домашно опечения хляб покапа сладко от зелени домати. Залъкът от моята закуска заседна в гърлото ми, в нея имаше шипков мармалад. От обидата я хвърлих в кошчето за боклук.

Спомням си, че в четвърто отделение, по случай завършването на учебната година, класната ни раздаде по едно стихотворение, което да научим и да кажем пред родителите. Така и не казах своето. Вдигах ръка, но тя посочваше любимките си. Получих свидетелството си. Въпреки че преминавах в по-горно отделение с отличен, вместо радост изпитвах чувство за несправедливост.

Когато завърших прогимназията, се записах във френския колеж „Сен Жозеф“. Там не те питаха бедна ли си или богата. Условието беше да си плащаш годишната такса и ако завършиш подготвителния клас с много добър, продължаваш нагоре. Униформата ни беше черни престилки, чорапи

и барета. Проблем ми бяха чорапите, късах ги, а да си купувам често нови беше изключено. През зимата ходех с един панталон „гольф“, което беше абсолютно забранено. В час по поезия ни посети директорката – Ма Мер. Заизустявахме стихотворението на Ламартин „Езерото“. Всяка от колежанките поред рецитираше по един стих. Дойде моят ред, станах, отворих уста и Ма Мер забеляза голфа ми. Ужасена от нарушаването на правилника, ме изгони от час. Отново срам и плач. Нея не я беше еня, че не разполагах с пари за черни чорапи, а сумата за таксата за колежа събирах от сестра ми, татко и вуйна ми Мара. Квартуривах при една моя леля, сестра на починалата ми майка. Спях на миндерче в кухнята. Винаги измивах съдовете от обяда, независимо дали преди или след училище. При големите чистения за християнските празници миех прозорците и вратите на апартамента. На един Никулден се връщам от училище, измивам ръцете си и се настанявам на масата. Баба, дядо и леля са обяждали. Получавам порция шаран плакия, а погледът ми забелязва във фурната начената тава бяла риба с ориз. Леля не ми предложи да опитам и нея. Учих вечер, когато всички си лягаха по стаите. Огладнявах след ранната вечеря и някъде към 11–12 часа тайно препичах на котлона филия хляб, която ръсех с чубрица. Тръпнех някой да не се събуди и да ме свари със залък в уста. Срамувах се заради татко, който носеше от родния ни град, където живееше, по някое и друго яйчице от кокошките, които намалявах заради мене. Носеше ги заклани да ги готви леля. Когато излезе закон за определена жилищна площ за живеене на човек, сестра ми, която живееше в болницата, където работеше като милосърдна сестра, беше привикана от леля, та двете да се водим в едната стая и да не й сложат квартиранти. Междувременно баба и дядо починаха, а леля, стара мома, се омъжи за един лесничей. След година ни съди да й заплатим наем за стаята. В районния съд се явих аз, а като свидетел – моята вуйна Мара. Отсъдиха да не плащаме за миналите години, тъй като не сме имали договор, а за в бъдеще определиха един минимален наем.

Какво самочувствие да имам? Сестрата на покойната ти майка да те съди?! Тази моя леля спадаше към богатите ми роднини по майчина линия. Една друга леля, на която казвахме тетка, много богата, женеше първородния си син, наш първи братовчед. Мислех си, че ще ме поканят за шаферка. Много ми се искаше да държа крайчеца на сватбения булчински воал. Татко, сестрите ми, брат ми и аз се числяхме към бедните роднини. Сигурно това е била причината да не ме направят шаферка. „От кумова срама“ присъствахме на сватбата. Венчалната церемония беше богата, с много осветление, тоалети, кожени наметки, златни накити, цветя и красиви младоженци. Като на кино... Булката напомняше принцеса от приказките. Дълга бяла дантелена рокля, бели лачени ботинки, ръкавици и грамаден букет от бели рози я правеха неземна красавица! Две момиченца, моя възраст, в розови копринени роклички, с венчета на къдравите си главички и две момченца в черни костюмчета, с бели ръкавички придържаха края на приказния воал... Аз, в тъмносинята си плисирана поличка и матроска блуза, замаяна стисках татковата ръка, която здраво ме държеше да не хукна навън... Едри сълзи се търкаляха по пламналото ми лице и капеха по каменния под на черквата, досущ като топящия се восък на свещите... След като затвориха чуждестранните училища след 9-ти септември 1944 г., учих в Пета девическа гимназия, а след реорганизацията ѝ – в 22-ро единно училище. Попаднах в клас с няколко пълни отличнички по всички предмети. Едната – Елка Константинова, другата – Йонка Дучевска. В редицата седях зад Йонка, а пред мене – Елка. В час по история преподавателката ни зададе писмена работа върху учебен материал. Следващата седмица съобщи оценките и върна писмените работи. Само аз се оказах изключение. Помоли ме да изляза на дъската с обяснението, че се съмнява да не съм преписала от Елка. Трябваше писмено да отговоря на същия въпрос. С почервенели от обида и унижение страни, с пречупения от вълнение тебешир написах отговора. Тя ми подаде моя лист с думите „Сега вече заслужено получаваш отличен“. Под работата ми се мъдреше червена

шестица. Не се зарадвах и не простих на тази преподавателка за обидната проверка, на която ме подложи. До завършването на гимназията с Елка и Йонка станахме приятелки. Бащата на Елка беше писател, а братът на баба ѝ – поет и драматург на Народния театър. Бащата на Йонка беше потомък на рода на Хаджи Вълко, средния брат на Паисий. Двете завършиха гимназията като пълни отличнички. Произхождаха от известни фамилии, интелигентни, със забележително възпитание. Аз ги следвах по успех. Баща ми, по професия общар, вдовец, който не се ожени повторно, трудолюбив занаятчия, отгледа четири деца, добри деца. Но не можех да се меря с моите съученички по биография. Подхранвах самочувствието си, че другарувам с такива момичета, които равноправно се отнасят с мен. Черпех от тях знания и познания, които толкова много ми липсваха, докосвах се до средата, в която живееха. Стигнах до убеждението „по-добре последна между първите, отколкото първа между последните“. След като си взехме дипломите, всяка се насочи към своето призвание. Елка записа литература, Йонка – медицина, а аз, след дълги колебания между Художествената академия и Театралното училище, избрах да ставам актриса. В актьорските среди колежките бяха освободени в отношенията си с другия пол. Пушеха, употребяваха алкохол, стояха до среднощ. Всичко това ми беше чуждо, чувствах се различна от тях, съмнявах се дали съм за актьорската професия, след като не притежавам техните маниери и навици. Не пропуших и не обикнах алкохола, не си лягах късно, но това не ми попречи да стана актриса. За други, подвластни на тези навици, увлеченията се оказаха губелни. Като начинаеща актриса болезнено

Актрисата със съпруга си Л. Димитров

приемах критиките на колегите и режисьорите от Художествения съвет. Стигала съм неведнъж до решението да се откажа от професията си, но с течение на годините свикнах да се вслушвам в думите на тези, които имат критични бележки към работата ми. Приятелите и почитателите невинни могат да бъдат обективни. Така, раздвоена между съмненията

Е. Радева и А. Карамитев
в българо-чешката кинопродукция
„Легенда за любовта“

в направеното от мен и усещането, че съм постигнала немалко, чаках звание. Дъщеря ми се възмущаваше пред мен от тези, които ги раздаваха, а и от майка си: „такава голяма актриса си, а едно звание нямаш“. Преживявах го тежко и моите близки, приятели, зрители. Е, получих, макар и със закъснение, всички възможни отличия. Близките ми се успокоиха, самочувствието ми порасна. Започна обаче отвътре да ме яде чувството, че имам още много да уча, защото разбирам колко малко знам. Струва ми се, че вниманието, което ми оказват моите приятели и обикновени зрители, е по-голямо, отколкото се полага. Не обичам да афиширам коя съм, да бъда изключение по отношение на реда и закона, да търся облаги, да чукам на тази и онази врата, да се уреждам по втория начин. Започнах да снимам в киното. Първите ми филми бяха „Точка първа от дневния ред“ и „Ребро Адамово“. Ролята на Зюлкар от втория филм допринесе за добро филмово начало на пътя ми. По разпределение изкарах три сезона в пловдивския театър, после трийсет и три в театъра на армията. Продължих да снимам

в киното, да играя в телевизионния театър, да записвам в радиото. Ролиите, които създадох, са много. Театралната и филмовата критика отразиха техните достойнства. Получавахла съм награди от прегледите на българската драма и театър, от СИФ „Бояна“, от Карловския фестивал на киноактьора, престижната награда на фондация „Аскеер“... Всичко това е признание

за моята актьорска работа. Както, разбира се, и оценката на зрителите. Многобройните писма, разговорите, срещите, поздравленията. Не всички знаят моите отличия и награди, но помнят една или друга роля от екрана и сцената.

Отъждествяват ме със Зюлкар, Султана, Жела, леля Асенка, Надя, Невена, Жана Д'Арк, Цветарката, леля Пена, Елизабет Английска, майката от редица постановки. Но преди всичко те ме знаят като Емилия Радева. Тази роля, отредена ми от Господ, изпълних талантиливо и достойно. Това признание очаквам от моите близки и зрители, без които нямаше да се радвам на постигнатото в моя живот! След освобождаването ми от Театъра на българската армия, играх в театър „Сфумато“, Народния, „Възраждане“, Сатирата. Снимах се в копродукции, бях номинирана за ролята на майката във филма на Иглика Трифонова „Разследване“. Пътувах с някои от представленията на турнета в България, Австрия, Кипър, Албания, Германия, Русия...

ВЛЮБЕНА

Намерих голямата си и единствена любов като студентка първи курс в театралното училище. Той беше втори курс. Погледите ни се срещнаха. Неговият беше тъмен, жарък, топлината му обляхна сърцето ми. Коленете ми омекнаха, светът се завъртя като празнична въртележка и аз се понесох в небесата на любо-

вта. Дълбокият тембър на гласа му ме следваше, стройната, жилава, гъвкава младежка фигура се виеше около мен. Красивите му ръце ме обгръщаха, устните му шептяха „Обичам те!“ „Този красив, млад мъж от покрайнините на София, когото заради характера му наричаха с не особено ласкавата дума „коньовичар“, носеше в себе си блясъка на мъжете победители: хлапашко високомерие, по особен начин очарователна грубост, които фатално привлякоха едно умно момиче от Радомир с малко мъжки походка и говор, които издаваха повисок вкус. Това момиче, постъпило в института година след нас: 1951–52, е известната на всички актриса Емилия Радева.

Любовната ѝ връзка с Любо бе изпълнена с характерната за това време решителност и морална безкомпромисност. И тъй като нашият приятел нещо като че ли се колебаеше да предприеме важната крачка, Емилия Радева открадна старата лична карта и не му я върна, преди той да поеме към гражданското отделение...“

Така известният театрален критик и съкурсник на Любо – Владимир Каракашев, описва нашата любовна история.

Като студенти след вечерните лекции по актьорско майсторство, в тъмното, край река Перловец, се гушихме един в друг, а мечтите ни се носеха по шумящата вода на реката. Топлех премръзналите си ръце на гърдите му, под изтънялото якенце, а той своите – на талията ми, под вълнената блузка. Стъпвах с прогизналите си крака върху неговите, затънали в кишавия сняг... Помня как носеше през зимните месеци чували с въглища от квартал „Надежда“, където живееше, до апартамента на баба ми, за да не мръзна.

Играехме в изпитните откъси на режисьорите Маргарита Тихинова („Деца на слънцето“) и на Асен Траянов („Лисичета“). Сключихме с Любо граждански брак, когато се дипломира. Замина по назначение в Пловдивския театър. След години, изпълнена с любовни терзания, които изливахме в класическата за такива случаи кореспонденция, го последвах и аз. На първата ми Коледа в Пловдив като актриса Любо ми подари месингова халка, купена с неговата актьорска

заплата. Аз пък надянах такава на неговия пръст и така се врекохме във вечна любов. Ритуал, който при разписването в Гражданското не изпълнихме, поради липса на пари. Носихме халките известно време, но те ръждясаха. За други не помислихме, щяха да ни пречат на сцената. Пловдивският период на нашата любов беше изпълнен с ревност от моя страна. Любо беше успял за един сезон да покори не само сърцата на ученичките, но и тези на младите актриси. Снимах един-два филма, играх с Любо в „Картоиграчи“ по Достоевски, постановка на Димитър Пунев. След задължителните три сезона, които трябваше да изкараме по разпределение, бяхме назначени в Театъра на Народната армия. До пенсионирането на Любо играхме в забележителни постановки. Пътувахме на турнета из цяла България. Помня едно такова със спектакъла „Лека нощ, Патриция!“, след като той беше паднал от афиша на театъра. Актьорският екип реши да направи частно турне. Любо изпълняваше главната роля и ме включи като епизодик на мястото на външен натурщик. Даже нямах и текст. През тези двайсет дни бяхме денонощно заедно. Това пътуване се оказа нашия закъснял меден месец. Приятно представление, приятни колеги, хотели, аплаузи, почитатели, вечери, изпълнени с много емоции и бяло вино, горещи любовни нощи... Странствахме двамата и в чужбина – с театъра и частно, снимахме се в киното и телевизията, записвахме в радиото, помагахме си един на друг в професионалното израстване. Мъчехме се да водим нормален семеен живот, което при нашата професия се оказа трудно. Взаимоотношенията ни претърпяваха различни метаморфози. Станахме родители, дъщеря ни Катето внесе в нашето ежедневие не само радост, но и грижи. Не ни отминаха нещастни случки. Ревността взаимно ни съпътстваше. Не се ревнувахме само от явни и тайни обожатели, ревнувахме се заради творческите си постижения. У всеки живееше амбицията да догони другия. Любовта си често подлагаме на изпитания, продиктувани от нашите характери и професия. Стигали сме до дълготрайни раздели. На два пъти

подавахме молба за развод, после пак се събирахме и продължавахме... Оказах се много емоционална жена. Трудно приемах мъжките му страсти: бохемски компании, увлечение по алкохола, неутолима страст за изява не само на сцената, но и в живота.

Ревнувах го от всичко това. А и ревността от негова страна беше непоносимо бурна. Преследваше ме по време на снимки, „вардеше“ ме от колеги партньори, от почитателите и ухажорите. Мъчехме се да свикнем и с това превъплъщение на страстната ни кармична любов. Понякога ми идваше в повече. От накърнено самолюбие, слабост, малко инат и лудост изживях няколко увлечения, но не допуснах да се превърнат в изневяра. С Любо се разделяхме, събирахме, преоткривахме и помирявахме в името на любовта и детето ни. Взаимното опрощение спасяваше съвместния ни живот, творческата работа и любовта... Любо не дочака да отпразнуваме петдесетгодишнината на нашия брак. Остави ме с неизпълненото общо желание да се оженим по християнски в черква. Пременини – аз в булчинска рокля и воал, а той в черен смокинг,

да се изправим пред олтара и там да разменим златни халки по случай нашата златна сватба...

Години след като ме остави, прозрях какво е той за мен.

Срещата ми с Любо е съдбовна. Животът ни, съвместната актьорска работа са предопределени от неслучайни съвпадения. Личният път в живота и на двама ни е белязан от седмицата – божествено число, свързано с изпитание, изкуство, мъдрост, себераздаване, мистицизъм. Зодиакалните ни знаци са противоположни. Неговият е „лъв“, моят – „близнаци“. Огън и въздух. Макар и антагонистични, те се привличат и не могат един без друг. Как би горял и тлеел огънят без въздуха? А без

огъня въздухът щеше да е лишен от топлина. Нашите взаимоотношения бяха белязани от подобна зависимост.

Бащата на Любо по професия бе шивач. Моят – общар. Хора занаятчи. Всеки един от двама ни е унаследил от своя родител стремежа към майсторлък. Продуктът на бащиния ни труд е бил материален, нашият – духовен, но също полезен и необходим на човешкото съществуване. Потребността за изява – моята и на Любо, бащиното наследство в кръвта ни – трудолюбие, всеотдайност, ни събраха под покрива на театралното училище като студенти, а после – и на сцената. Не е случайност, че и двамата, без да се познаваме, сме учили в католическия френски колеж в София и сме носили шапки с емблема френска лилия и надпис „Господ и Ро-

Със Стефан Гецов във филма „Снаха“ по романа на Георги Караславов

дина“. Било е писано Любо от покрайнините на квартал „Надежда“, аз от Шоплука – Радомир, да се срещнем, обикнем, да бъдем съпрузи и актьори за цял живот, да теглим житейския и театрален фургон в пек и студ, слънце и бури, радост и неволя. Засядахме в кал, затъвахме в снежни преспи, но това бяха изключения. Почесто фургонът летеше сред грейнали в цвят и зеленина полета, обкичен с актьорските ни сполуки... После силният жребец се откъсна от впряга, падна и не стана. Продължих сама. Болката по загубата на моя спътник изпепели вдъхновението да препускам, гонейки творчески завоевания.

Емилия Радева